

**EN FEMINISTISK
OFFENTLIG TOALETT**

Stiftelsen Tryggare Sverige
Carl-Gustaf Lindstedts gata 3
Box 45407
104 31 STOCKHOLM
Tel: 08-29 20 00
E-post: info@tryggaresverige.org
Hemsida: www.tryggaresverige.org
Nyhetsportal: nyheter.tryggaresverige.org
App: brottsofferappen.org
Twitter: @TryggareSverige

En feministisk offentlig toalett,

© Stiftelsen Tryggare Sverige 2019. www.tryggaresverige.org

Grafisk produktion: Hasselgren, Selberg & Partners AB, www.hsop.se

Förord

Att öka tryggheten i det offentliga rummet handlar om att skapa förutsättningar för att alla ska känna sig välkomna på platsen. Trygghetsskapande insatser i det brottförebyggande arbetet bör ha sin utgångspunkt i ett situationellt perspektiv. Då tas det lokala sammanhanget till vara genom lokala och riktade åtgärder. En viktig aspekt av den situationella preventionen är att skapa en levande offentlig miljö som är attraktiv för olika samhällsgrupper. På det viset blir flödet av människor större, och den sociala kontrollen högre.

Ett ökat fokus på olika samhällsgruppers intressen och behov är alltså fundamentalt i den situationella brottspreventionen. Där kommer den feministiska stadsplaneringen in, som ett viktigt och aktuellt koncept. Den förtydligar hur vi skapar en offentlig miljö som uppmärksammar samhällsstrukturer, påverkar människors upplevelse och beteende och i slutändan ökar tryggheten på platsen. Genom en ökad medvetenhet kring vem det är som våra offentliga miljöer faktiskt planeras utifrån, kan strukturer synliggöras och förändringar genomdrivas.

Stiftelsen Tryggare Sverige är initiativtagare till *Nätverket för Feministisk Stadsplanering*. Nätverkets syfte är att sammanföra yrkesverksamma inom området, att utveckla konceptet och att sprida inspiration och kunskap. Som del av detta har Stiftelsen Tryggare Sverige under våren 2019 genomfört en kartläggning av de offentliga toaletterna inom Norrmalms stadsdelområde i Stockholm. Bakgrunden är insikten att offentliga toaletter spelar en viktig roll för människors möjlighet att röra sig fritt i det offentliga rummet, men att det historiskt har inrättats fler offentliga toaletter för män än för kvinnor. Syftet med kartläggningen har därför varit att undersöka hur tillgängliga de offentliga toaletterna i centrala Stockholm är, med fokus på kvinnors behov. Observationer har också genomförts, då antalet kvinnor och män som använder toaletterna har räknats. Kartläggningen visar hur feministisk stadsplanering kan bidra till att öka tryggheten och jämställdheten i det offentliga rummet.

Magnus Lindgren
Generalsekreterare
Stiftelsen Tryggare Sverige

Stadsplanering utifrån ett feministiskt perspektiv

Planering och utformning av den offentliga miljön är ett av många områden som påverkar förutsättningarna för ett jämställt samhälle.² Syftet med den här skriften är att visa hur feministisk stadsplanering kan användas för att belysa och förändra strukturer och förhållanden som motverkar jämställdhet i det offentliga rummet. Ämnet, offentliga toaletter, är ett exempel på hur kön och genus påverkar kvinnor och mäns möjlighet att vistas i det offentliga rummet på lika villkor.

Säkerhet och trygghet

Fokus är på säkerhet och trygghet, och hur (o)säkerhet och (o)trygghet påverkar människors hälsa och tillgång till det offentliga rummet. Brottsförebyggande rådet (Brå) Nationella Trygghetsundersökning visar att fler kvinnor än män känner sig otrygga i sitt bostadsområde på kvällstid. Fler kvinnor än män uppger också att de undviker att vistas utomhus på grund av otrygghet.³ Trygghet är med andra ord en förutsättning för att människor ska kunna röra sig fritt i det offentliga rummet. Att kvinnor är mer otrygga än män visar att det också är en viktig jämställdhetsfråga.

Feministisk stadsplanering

Jämställdhet är ett demokratiskt arbete, vars mål är att människor ska kunna leva fritt utan att begränsas av könsstereotyper eller otrygghet.⁴ Genom att inta

Säkerhet definieras som risken att utsättas för brott och ordningsstörningar, medan trygghet definieras som individens upplevelse av säkerheten/risken³

36 procent kvinnor i Sverige uppger att de är otrygga i sitt bostadsområde kvällstid. Motsvarande siffra för män är 19 procent³

I Sverige uppger 48 procent kvinnor i socialt utsatta områden att de är otrygga i sitt bostadsområde kvällstid. Motsvarande siffra för män är 22 procent.²⁵

ett kritiskt förhållningssätt till hur offentliga platser används, syftar feministisk stadsplanering till att tillgodogöra behoven för olika samhällsgrupper. Således ökas tryggheten och jämställdheten i offentliga rum.

Feministisk stadsplanering definieras som *ett kritiskt förhållningssätt vars ändamål handlar om att tillgodogöra olika samhällsgruppers behov i stadsutvecklingen.*¹

Offentlig kvinna

Eftersom kvinnor länge var uteslutna från utbildning, politik och yrkesverksamhet har det historiskt varit män som planerat, ritat och byggt städer. Den offentliga sfären har dominerats av män medan kvinnors plats har varit i hemmet. Uppfattningen var länge att kvinnor inte skulle röra sig i stadsrummet; *offentlig kvinna* var exempelvis synonymt med begreppet *prostituerad*. Trots att samhället har förändrats mycket utgår samhällsplaneringen fortfarande till viss del från traditionella föreställningar om kvinnligt och manligt i relation till det offentliga rummet.⁴

Studier visar exempelvis att betydligt fler pojkar och män använder utomhusytor för spontanidrott än flickor och kvinnor⁵, men att endast en femtedel av kommunerna arbetar aktivt för att öka användandet bland tjejer.⁶ Genom att synliggöra till vilken grad offentliga platser används av flickor, pojkar, kvinnor och män, kan offentliga platser utformas så att fler grupper känner sig välkomna att använda offentliga platser. Detta gäller för spontanidrottsplatser såväl som för offentliga toaletter.

10 procent kvinnor i Sverige uppger att de undviker att vistas utomhus på grund av otrygghet. Motsvarande siffra för män är 2 procent.³

Planlagda utomhusytor för spontanidrott i Stockholm används till 74 % av pojkar och män. 80 % av användarna mellan 7–19 år är pojkar.⁵

Enligt FN:s globala mål ska världens länder år 2030 tillhandahålla offentliga platser som är säkra, tillgängliga och inkluderande, i synnerhet för kvinnor, barn, äldre och personer med funktionsnedsättning.

Det **feminiserade** stadsrummet

Rösträtt i Sverige

Efter att den kvinnliga rösträtten hade införts i Sverige år 1919 började kvinnor i allt större utsträckning att delta i det offentliga livet; i politik, beslutsfattande och yrkesliv. De flesta kvinnor som arbetade med arkitektur och stadsplanering gjorde det inom statlig eller kommunal sektor, och det var vanligt att de drev frågor gällande bostäder, daghem, skolor, pensionärshem, parker och trädgårdar. Det var alltså frågor som i hög grad gällde traditionellt kvinnliga erfarenhetsområden kring boende och omsorg.⁸

År 1792 inrättades de första offentliga toaletterna i Stockholm, eller "allmänna bekvämlighetsinrättningar" som de kallades.

Dessa låg vid Kornhamnstorg (i Gamla stan), Packartorget (nuvarande Normalmstorg) och i Stadsgården.¹¹

Internationell organisering

Det är ett mönster som går igen även utanför Sverige. Kvinnors inflytande i stadsplaneringen i exempelvis London, Dublin, Toronto och Chicago, fokuserade mycket på offentliga toaletter.⁹ Kvinnoorganisationer i dessa och andra städer förde fram krav på upprättandet av barn- och mödravårdskliniker, offentliga bad, parker, lekplatser, och toaletter. Kvinnorna argumenterade för att toaletter behövdes i stadsrummet utifrån ett socialt perspektiv, men deras krav bemöttes ofta med svaret att det skulle kosta för mycket, eller utgöra ett oattraktivt inslag i stadsmiljön. Detta hindrade dock inte upprättandet av urinoarer för män. Kvinnornas kamp handlade om att flytta gränserna för det privata ut i offentligheten och att feminisera stadsrummet, vilket innebar att föra in sociala frågor i stadsplaneringen.

Offentliga toaletter i Stockholm

Kvinnor har länge drivit krav om offentliga toaletter i Sverige. År 1920 lämnade socialdemokratiska kvinnor in en motion om gratis klosettrum till stadsfullmäktige i Stockholm. I motionen ingår ett intyg av Sveriges första kvinnliga läkare, Karolina Widenström, där hon skriver att *"blåsans överfyllnad hos kvinnor såväl som hos män kan förorsaka sjukliga förändringar och plågsamma symtom. Det är därför givetvis, då ett allt större antal kvinnor måste vistas utom sina hem flera timmar i sträck, behövt att kommunen anordnar avgiftsfria bekvämlighetsinrättningar för kvinnor"*.¹⁰

Motionen hamnade hos gatunämnden som fem år senare kom med ett positivt utlåtande och beslöt att begära medel för att ordna nya offentliga toaletter, trots att man i yttrandet lade fram svårigheterna att hålla rent och ökade kostnader som problem.¹⁰

Antalet offentliga toaletter i Stockholm^{11, 12}

1930 : 14 bevakade

1960 : 32 bevakade

1987 : 14 bevakade

2019 : 78 obevakade

Antalet urinoarer i Stockholm har fram tills nutid varit mycket högre - mellan 90 till 100 från början till mitten av 1900-talet med en ökning till 141 år 1980.¹¹ Idag finns det 37 urinoarer.¹²

Hur ser utvecklingen ut i din kommun?

En feministisk offentlig toalett

Säkra och trygga offentliga toaletter handlar om rättigheten till frihet från våld, till trygghet och till god hälsa. En situation där det finns det färre toaletter för kvinnor än för män är problematiskt på flera sätt. Bland annat ökar risken för att utveckla mag- och tarmproblem, urininkontinens och urinvägsinfektion av oregelbundna och uteblivna toalettbesök.¹³

Sanitet och hälsa

Sandra Rawls visar i sin avhandling *Restroom Usage in Selected Public Facilities: A Comparison of Females and Males* att det i genomsnitt tar dubbelt så lång tid för kvinnor som för män att besöka toaletten.¹⁴ Rawls förklarar detta utifrån att två tredjedelar av männen använder urinoar, medan kvinnor alltid behöver sitta ner vilket är mer omständligt och kräver mer tid för av- och påklädning. En situation där kvinnor har tillgång till färre faciliteter än män, trots att kvinnor behöver mer tid på sig när de använder en toalett, innebär att oregelbundna eller uteblivna toalettbesök och risken för att utveckla tarm- och blåsrelaterade problem kan antas vara större för kvinnor än för män.

Kvinnor som menstruerar, eller har andra vaginala blödningar i samband med exempelvis graviditet, behöver tillgång till rymliga toaletter med tvål, vatten och sanitära behållare. Toalettutrymmen är ofta så små att det är svårt för kvinnor att sätta sig på toaletten utan att vidröra väggar och ytor runt omkring. Det innebär att det kan vara omöjligt för kvinnor att byta mensskydd utan att komma i kontakt med orena ytor. Tillräckligt med utrymme och en genomtänkt plan för hur sanitetsbehållare och handfat är placerade är därför faktorer med implikationer för kvinnors hälsa.^{15, 16}

Inom ramen för kartläggningen inom Norrmalms stadsdelsområde avgränsades begreppet offentlig toalett till att innefatta toaletter som tillhandahålls av kommunen och är **tillgängliga för allmänheten**.²⁴

1 av 10 användare av offentliga toaletter i Norrmalms stadsdelsområde är kvinna.²⁴

På Stockholms toaletter väljer 70 % av besökarna att använda en gratis urinoar framför en betaltoalett när alternativet finns.²⁴

Kvinnor kan också behöva använda en toalett oftare än män. Förutom behovet av att byta mensskydd beror det på att inkontinens är vanligare bland kvinnor än män,^{17,18} att kvinnor oftare har det huvudsakliga ansvaret för vård och omsorg av barn¹⁹ och att kvinnor kan behöva besöka en toalett för att amma.

Andra grupper för vilka tillgång till offentliga toaletter är särskilt viktigt inkluderar äldre för vilka inkontinens är vanligare. Män med prostatabesvär och personer med olika mag- och tarmbesvär utgör andra grupper för vilka tillgången till offentliga toaletter är direkt avgörande för möjligheten att röra sig fritt i stadsrummet.

Säkerhet och trygghet

För att en toalett ska vara trygg behöver användarens behov av kroppslig integritet tillgodoses. Det är därför viktigt att låsen upplevs som pålitliga, det vill säga att de både är lätta att låsa upp från insidan, och att de inte går att öppna av obehöriga från utsidan. Det är samtidigt viktigt att det går att öppna dörren utifrån i händelse av nödsituation.²⁰

En feministisk, intersektionell analys av offentliga toaletter behöver ta hänsyn till de erfarenheter av våld och diskriminering som transsexuella personer utsätts för när de vid ett toalettbesök tvingas att identifiera sig som antingen kvinna eller man.^{21,22,23} Könseparerade toaletter blir platser där könsnormer bevakas och övervakas, och där personer som bryter mot den binära uppdelningen mellan kvinnligt och manligt riskerar att utsättas för hat och våld.²³

50% avgiftsbelagda

Drygt hälften av de toaletter som kvinnor kan använda i Stockholm är avgiftsbelagda.²⁴

0%

Ingen av de offentliga toaletterna i Stockholm Stad har sanitetsbehållare eller skötbord.²⁴

0%

Ingen av de offentliga toaletterna i Stockholm Stad är bemannade.²⁴

Kriterier

Tillgången till säkra, trygga och hygieniska toaletter är en förutsättning för en god hälsa. Det kan också vara en förutsättning för att människor ska kunna röra sig obehindrat i offentliga miljöer. I centrala Stockholm använder betydligt färre kvinnor än män de offentliga toaletterna, trots att forskning visar att kvinnor kan ha ett större behov av offentliga toaletter än män. Det är därför hög tid att vi på ett tydligt sätt markerar att den offentliga toaletten ska tillgodose kvinnors specifika behov samt tillgängliggöras för användargrupper med speciella behov. Använd denna checklista och gå ut i din stad och kontrollera!

Finns det rinnande vatten och tvål?

Finns det toalettpapper?

Finns det en sanitetsbehållare inom räckhåll från toalettsitsen?

Är toaletten könsneutral?

Är toaletten så pass rymlig att två personer kan vistas där samtidigt?

Är toaletten tillgänglighetsanpassad?

Fungerar toalettens lås?

Är det tydligt när toaletten är upptagen?

Är toaletten kostnadsfri?

Finns det personal som regelbundet städar toaletten och säkerställer att den är sanitär och fräsch att använda?

Finns det skötbord på toaletten?

Finns det en upphängningskrok?

Finns toaletten på en plats där människor kan ha uppsyn över vad som händer?

Är staden fri från enskilda urinoarer som inte erbjuder kvinnor samma möjlighet att nyttja en toalett?

Våra krav

Detta är våra fem krav som ska säkerställa en tydligare plats för den offentliga toaletten i det urbana rummet. Om dessa krav följs främjas attraktiva platser som gynnar samhällsnyttan, affärsnyttan och de globala målen.

Att **varje kommun** tar fram kommunspecifika riktlinjer som reglerar placering, utformning och förvaltning av offentliga toaletter

Att alla offentliga toaletter ska vara **kostnadsfria**

Att det ska finnas en **formell social kontroll** i närheten av den offentliga toaletten

Att det ska finnas **tillräckligt med toaletter** i det offentliga rummet för att människors rörelsefrihet inte ska begränsas

Att den privata sektorn tar ett **gemensamt grepp om offentliga toaletter** tillsammans med den offentliga sektorn

Modellen Nette Toilette – ett gemensamt ansvar mellan kommuner och näringsidkare

Under 1970- och 1980-talet gjorde budgetbesparingar att öppettiderna för de bemannade toaletterna i Stockholm kortades, och att bemannade toaletter ersattes med mynttoaletter.¹¹ Idag finns det inte längre några offentliga toaletter som är bemannade, vilket gör att möjligheterna till tillsyn och underhåll har försämrats.

I Tyskland finns modellen ”Nette Toilette”, som innebär att kommuner subventionerar näringsidkare som upplåter sina toaletter för gratis bruk av allmänheten. En sådan lösning innebär att kommunen tillsammans med andra aktörer i det offentliga rummet tar ett gemensamt ansvar för att tillhandahålla toaletter som både är avgiftsfria och som garanterar en hög social kontroll.

Referenser

- ¹ - Stiftelsen Tryggare Sverige (2019). Nätverket för Feministisk Stadsplanering. <https://tryggaresverige.org/tankesmedja/nfs>, hämtad 2019-05-20.
- ² - Boverket (2018). Jämställdhet i samhällsplaneringen. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationella-mal-for-planering/jamstallhet-i-samhallsplaneringen/>, hämtad 2019-04-22.
- ³ - Brå (2019). Nationella trygghetsundersökningen 2018. Brottsförebyggande rådet, Enheten för kommunikation, Stockholm.
- ⁴ - Larsson, A. och Jalakas, A. (2008) Jämställdhet nästa! Samhällsplanering ur ett genusperspektiv. SNS Förlag: Stockholm.
- ⁵ - Blomdahl, U., Elofsson, S. och Åkesson, M. (2012). Spontanidrott för vilka? En studie av kön och nyttjande av planlagda utomhusutrymme för spontanidrott under sommarhalvåret. Stockholm stads idrottsförvaltning och Stockholms universitet.
- ⁶ - Farzin, R., Josefsson, J. och Inal, J. (2014). Få kommuner jobbar aktivt med spontanidrott för tjejer, Sveriges Radio, publicerat den 22 september. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5971049>, hämtad 2019-04-22.
- ⁷ - Stiftelsen Tryggare Sverige (2018). Trygghet i Samhället. Jure Förlag AB: Stockholm.
- ⁸ - Rudberg, E. (1983). Kvinnor blir arkitekter, sammandrag ur Arkitektur 2-3/1983, i Lundahl, G. (red), Kvinnor som banade väg, porträtt av arkitekter. Statens råd för byggnadsforskning.
- ⁹ - Flanagan, M. (2014) Private needs, public space: public toilet provision in the Anglo-Atlantic patriarchal city: London, Dublin, Toronto and Chicago, Urban History, 41 (2), pp. 265-290.
- ¹⁰ - Dufwa, A. och Pehrson, M. (1989). Stockholms tekniska historia. Snöröjning, renhållning, återvinning, s. 179. Monografier utgivna av Stockholms stad.
- ¹¹ - Dufwa, A. och Pehrson, M. (1989). Stockholms tekniska historia. Snöröjning, renhållning, återvinning, Monografier utgivna av Stockholms stad.
- ¹² - Intervju med driftansvarig på Trafikkontoret, Stockholms Stad, 2019-02-28.
- ¹³ - Lundblad, B. och Hellström, A.-L. (2005) Perceptions of School Toilets as a Cause for Irregular Toilet Habits Among Schoolchildren Aged 6 to 16 years. The Journal of School Health, 75(4), s. 125-128.
- ¹⁴ - Rawls, S. K. 1988. Restroom usage in selected public buildings and facilities: A comparison of females and males. PhD diss., Department of Housing, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- ¹⁵ - Greed, C. (1995). Public Toilet Provision for Women in Britain. An Investigation of Discrimination Against Urination, Women's Studies International Forum, 18(5/6), s. 573-584.
- ¹⁶ - Greed, C. (2016). Taking women's bodily functions into account in urban planning and policy: public toilets and menstruation. The Town Planning Review, 87(5), s. 505-524.
- ¹⁷ - Franzén, K. och Samuelsson, E. (2018) Urininkontinens, Läkemedelsboken, Läkemedelsverket. Tillgänglig: <https://lakemedelsboken.se/kapitel/nefrologi-urologi/urininkontinens.html>
- ¹⁸ - Samuelsson, E. (1999) Urinary incontinence and genital prolapse: A prospective population-based study, Diss., Uppsala universitet.
- ¹⁹ - Statistiska Centralbyrån (2018) På tal om kvinnor män, Lathund om jämställdhet 2018. Statistiska Centralbyrån, enheten för befolkningsstatistik, Örebro. Tillgänglig: https://www.scb.se/contentassets/528dd6d-093b64a38895735f333a89a8a/le0201_2017b18_br_x10br1801.pdf
- ²⁰ - Sveriges Kommuner och Landsting (2015). Hygienrum i skolor. Lokalätgårdar för en god arbetsmiljö. LTAB: Stockholm.
- ²¹ - Browne, K. (2004) Genderism and the Bathroom Problem: (re)materialising sexed sites, (re) creating sexed bodies. Gender, Place & Culture, 11(3), s. 331-346.
- ²² - Doan, P. L. (2010). The tyranny of gendered spaces – reflections from beyond the gender dichotomy. Gender, Place & Culture, 17(5), s. 635-654.
- ²³ - Bender-Baird, K. (2016). Peeing under surveillance: bathrooms, gender policing, and hate violence. Gender, Place & Culture, 23(7), s. 983-988.
- ²⁴ - Stiftelsen Tryggare Sverige (2019:1). Säkra och trygga offentliga toaletter. Stiftelsen Tryggare Sverige: Stockholm
- ²⁵ - Brå (2018:9). Utvecklingen i Socialt utsatta områden i urban miljö 2006-2017. Brå, Brottsförebyggande rådet

NÄTVERKET FÖR FEMINISTISK STADSPLANERING

Stiftelsen Tryggare Sverige är initiativtagare till Nätverket för Feministisk Stadsplanering. Nätverkets syfte är att sammanföra yrkesverksamma inom området, att utveckla konceptet och att sprida inspiration och kunskap.

Inom ramen för vårt arbete med utvecklingen av konceptet anlägger vi ett intersektionellt perspektiv. Det innebär att vi i våra diskussioner är medvetna om att varken gruppen män eller kvinnor är homogena, utan att människor utifrån faktorer som etnicitet, klass och kön har olika förutsättningar att påverka det offentliga rummet. Vi strävar efter ett jämlikt och inkluderande samhälle, där alla samhällsgrupper får möjlighet att ta plats och påverka.

Bli gärna medlem i nätverket och hjälp oss att utveckla konceptet. Att vara medlem innebär att du är positiv till det övergripande konceptet feministisk stadsplanering, att du i största möjliga mån medverkar aktivt vid nätverksträffar samt genom tankar och diskussioner driver utvecklingen framåt.

EN FEMINISTISK OFFENTLIG TOALETT

Feministisk stadsplanering är ett kritiskt förhållningssätt vars ändamål handlar om att tillgodogöra olika samhällsgruppers behov i stadsutvecklingen. Målet är ett jämlikt och inkluderande samhälle, där alla samhällsgrupper får möjlighet att ta plats och påverka. Offentliga toaletter är ett exempel på en funktion som påverkar människors möjlighet att använda det offentliga rummet.

Under våren 2019 har Stiftelsen Tryggare Sverige genomfört en kartläggning av de offentliga toaletterna i centrala Stockholm. Syftet har varit att undersöka hur säkra och trygga de offentliga toaletterna är, med fokus på kvinnors behov. Kartläggningen visar att kvinnor har sämre tillgång till offentliga toaletter, och att majoriteten av användarna är män. Stiftelsen Tryggare Sverige har därför tagit fram en checklista som kan användas för att säkerhetsställa att offentliga toaletter blir tillgängliga för fler, och därmed bidra till att främja säkra, trygga och attraktiva offentliga platser för alla.

Nätverket För Feministisk Stadsplanering

TRYGGARE SVERIGE

Stiftelsen Tryggare Tryggare Sverige

Carl-Gustaf Lindstedts gata 3, 112 69 Stockholm

Telefon: 08-29 20 00. www.tryggaresverige.org. info@tryggaresverige.org